

УДК 330.341.1

**ДІАГНОСТИКА ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВІТЧИЗНЯНИХ
ПІДПРИЄМСТВ ЛЕГКОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ**

З.Е. КАСЬЯН, Т.Є. ВОРОНКОВА

Київський національний університет технологій та дизайну

У статті аналізується сучасний стан інноваційної діяльності підприємств легкої промисловості України, зокрема шкіряної галузі. Досліджено рівень їх інноваційної активності і виявлено основні фактори негативного впливу на умови ведення бізнесу.

Українська легка промисловість сьогодні є потужним багатогалузевим комплексом з виробництва товарів народного споживання. Вона забезпечує приблизно 150 тис. робочих місць. Цей соціально вагомий сектор економіки орієнтований на кінцевого споживача. Потенціальні можливості підприємств легкої промисловості дозволяють виробляти широкий спектр товарів, здатних задовольнити увесь попит внутрішнього ринку. На підприємствах галузі, розташованих в усіх регіонах України, зосереджено близько 7% загальної чисельності промислово-виробничого потенціалу промисловості і 2,4% виробничих фондів.

У галузі легкої промисловості функціонує понад 10 тис. підприємств, з них у текстильній промисловості – близько 2,5 тис., з виробництва готового одягу і хутра – близько 6 тис., шкіри і шкіряного взуття – близько 1,5 тис. Практично всі підприємства легкої промисловості приватизовані, а ті, що знаходяться у державній власності, становлять менше 1%. Галузь складається з 17 підгалузей, має потужний виробничий потенціал, здатний виробляти широкий спектр товарів широкого вживання і промислового призначення. Водночас легка промисловість пов'язана з багатьма суміжними галузями і обслуговує весь господарський комплекс країни.

Протягом останніх років промисловість України, та зокрема галузі легкої промисловості, зазнали ряд проблем, які привели до погіршення показників її діяльності. До основних причин можна віднести фінансову кризу, нерівноправність в системі оподаткування, існування «тіньового» імпорту, що приводить до зниження конкурентоспроможності вітчизняних підприємств та споживчого попиту, що в свою чергу може призвести до руйнівних наслідків.

Об'єкти та методи дослідження

Об'єктом дослідження обрано інноваційну діяльність підприємств легкої промисловості України, зокрема шкіряної галузі. Виконано статистичний аналіз інноваційної діяльності підприємств даної галузі за попередні роки.

Постановка завдання

Метою статті є аналіз сучасного стану інноваційної діяльності підприємств легкої промисловості. Також ставилось завдання визначити основні причини низької інноваційної активності українських підприємств та виділити основні чинники, що сприятимуть їхній інноваційній діяльності.

Результати та їх обговорення

У 2008 році Всесвітній економічний форум спільно з Фондом «Ефективне Управління» вперше презентував звіт про конкурентоспроможність України. У звіті проаналізовані сильні та слабкі сторони конкурентоспроможності країни, а також надана оцінка конкурентоспроможності українських регіонів.

У рейтингу Всесвітнього економічного форуму за 2009–2010 рр. Україна посіла 82-у позицію серед 133-ох країн - і впала на 10 позицій. Після періоду відносної стабільності рейтингу у 2006-2008 рр. (69, 73 і 72-е місце відповідно), країна опинилась у дев'ятій десятці країн, де вона перебувала до цього. При цьому, як і у рейтингу за минулий рік, Україна знаходиться у групі латиноамериканських та африканських країн, що розвиваються. Нашими безпосередніми сусідами за рейтингом конкурентоспроможності є Гамбія та Алжир.

Припускається, що конкурентоспроможність країни не повинна залежати від тимчасових економічних шоків, проте фінансова криза виявилася зтяжною і негативно позначилася практично на всіх країнах. Економіка України більше за інші країни регіону постраждала від кризи - падіння ВВП у 2009 році склало 15,1% [1].

Саме внутрішній ринок продукції легкої промисловості в більшості країн складає вагомий відсоток в ВВП, податкових та інших надходженнях до бюджету. Легка промисловість відіграє значну роль в економіці багатьох країн світу. В США її частка у ВВП складає 4%, Німеччині – 6%, Італії – 12%, Китаї – 21%, Португалії – 22% [2].

В Україні починаючи з 1991 р. до 2009 р. обсяги виробництва продукції легкої промисловості зменшилась майже в 13 разів. Аналіз в основних підгалузях легкої промисловості за 2009 рік у порівнянні з 2008 роком показав, що найбільший спад виробництва (на 41%) спостерігався у текстильному виробництві, це пов'язано із зупинкою найбільших виробників бавовняних тканин та скороченням обсягів виробництва на інших підприємствах галузі. Найменший спад виробництва в тому ж році відбувся у шкіряній та взуттєвій галузях. Скорочення виробництва зі шкіри та хутра, перш за все, пов'язане з перенасиченням внутрішнього ринку відповідними імпортними товарами, переважно китайського та турецького виробництва.

Зниження попиту на вітчизняну продукцію легкої промисловості серед товарів широкого вжитку зумовлено перш за все високою собівартістю вітчизняних товарів легкої промисловості (внаслідок зростання цін на сировину та енергоносії, через дорогі банківські кредити), що створило велику різницю між цінами на товари та купівельною спроможністю населення, а також суттєвою часткою імпортних товарів, які ввозяться контрабандою. За даними Укрлегпрому легальний імпорту товарів легкої промисловості щорічно перевищує вітчизняне виробництво. Це можна пояснити відсутністю нормативно-правового забезпечення щодо стимулювання вітчизняного виробництва.

Продукція підприємств легкої промисловості характеризуються великою часткою вартості матеріалів в собівартості продукції, швидким обігом капіталу та має велику економічну ефективність в зв'язку з використанням сировини та напівфабрикатів вітчизняного виробництва. В зв'язку з відносно невеликими фінансовими витратами на впровадження інновацій в виробництво, легка промисловість є дуже привабливою для інноваційного розвитку.

Незважаючи на вище сказане, аналіз статистичних даних показує щорічне погіршення показників інноваційної діяльності підприємств легкої промисловості. В першу чергу це спричинено низькою часткою інноваційно активних підприємств у загальній їх чисельності, а також незначною часткою інноваційної продукції в загальному обсязі продукції легкої промисловості (табл. 1)

Протягом аналізованого періоду частка підприємств, які здійснювали певні види інновацій, збільшилась в порівнянні з кризовим 2008 роком й у 2010 році склала 9,8% від загальної кількості підприємств легкої промисловості. У текстильній галузі та секторі виробництва шкіри та шкіряного взуття за цей період також спостерігається зростання частки інноваційно активних підприємств.

Таблиця 1. Частка інноваційно активних підприємств легкої промисловості та її підгалузей у загальній їх кількості за 2005–2010 рр.*

Показники	2005 рік		2006 рік		2007 рік		2009 рік		2010 рік	
	Всього	У % до загальної кількості підприємств ЛПП і її підгалузей	Всього	У % до загальної кількості підприємств ЛПП і її підгалузей	Всього	У % до загальної кількості підприємств ЛПП і її підгалузей	Всього	У % до загальної кількості підприємств ЛПП і її підгалузей	Всього	У % до загальної кількості підприємств ЛПП і її підгалузей
Загальна кількість підприємств ЛПП, у тому числі:	745	100,0	728	100,0	721	100,0	680	100,0	642	100,0
- текстильна промисловість та пошиття одягу	616	100,0	591	100,0	589	100,0	550	100,0	511	100,0
- виробництво шкіри та шкіряного взуття	130	100,0	137	100,0	132	100,0	130	100,0	131	100,0
Кількість підприємств ЛПП, що займалися інноваційною діяльністю, у тому числі:	74	10,2	53	7,3	76	10,5	58	8,5	63	9,8
- текстильна промисловість та пошиття одягу	57	9,3	41	6,9	65	11,0	52	9,5	55	10,8
- виробництво шкіри та шкіряного взуття	17	13,1	12	8,8	11	8,1	6	4,6	8	6,1

* Розраховано: [3].

Серед факторів, що можуть завадити інноваціям, в першу чергу виділяють досить низький інноваційний потенціал підприємств легкої промисловості; недостатність інформації про новітні технології, відсутність інформації про ринки збуту та брак можливостей співпраці з іншими підприємствами та організаціями. Всі ці негативні фактори в значній мірі є наслідками розриву виробничих, економічних та інформаційних зв'язків, які виникли за часи адміністративної економіки.

Однією з головних негативних тенденцій інноваційної діяльності підприємств легкої промисловості є їх невисока віддача. По відношенню до загального обсягу реалізованої промислової продукції частка інноваційної продукції зменшилася у 2010 р. порівняно з 2005 р. майже на 50% й склала лише 3,8%. На підприємствах легкої промисловості в 2010 р. обсяги й питома вага інноваційної продукції значно зменшилися в порівнянні з 2007 р., хоча враховуючи 2008 кризовий рік спостерігається тенденція росту. Проте, така тенденція характерна для виробництва шкіри, показники якої у 2010 році зросли вдвічі порівняно з 2009 р. У текстильній підгалузі, виробництві одягу й хутра протягом цього періоду продовжується падіння як абсолютних показників, так й частки реалізованої інноваційної продукції у загальному обсязі промислової продукції (табл. 2).

Для високої результативності інноваційної діяльності необхідне систематичне оновлення й покращення виробничої діяльності підприємства, яке можливо забезпечити як за рахунок власних сил та коштів, так із-за допомогою науково-технічних здобутків ззовні (табл. 3).

Частка підприємств легкої промисловості у загальному обсязі фінансування науково-технічних робіт по промисловості в цілому невелика. Порівняно з 2009 р., у 2010р. витрати на інновації збільшились на 54%. Найбільші зміни відбулись у виробництві шкіри, виробів із шкіри, де витрати зросли втричі. Майже 80% витрат припадає на придбання інноваційних машин, обладнання та програмне забезпечення.

З 131 підприємства в галузі виробництва шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів, що реалізують промислову продукцію, лише 5 підприємств в 2010 р. реалізовували інноваційну продукцію, яка була новою тільки для підприємства, а не для ринку.

Таблиця 2. Частка реалізованої інноваційної продукції підприємств легкої промисловості та її підгалузей у загальному обсязі промислової продукції за 2005, 2009–2010 рр.*

	2005 рік		2009 рік		2010 рік	
	млн. грн.	у % до загального обсягу реалізованої промислової продукції	млн. грн.	у % до загального обсягу реалізованої промислової продукції	млн. грн.	у % до загального обсягу реалізованої промислової продукції
Легка промисловість, у тому числі:	107,4	2,9	120,9	2,4	127,6	2,2
- текстильне виробництво, виробництво одягу, хутра та виробів з хутра	67,9	2,6	86,7	2,5	66,8	1,7
- виробництво шкіри, виробів із шкіри	39,6	3,8	34,3	2,2	60,7	3,2

* Розраховано: [3]

Основними причинами несприйнятливості легкою промисловістю інновацій є суттєві ресурсні обмеження - відсутність достатніх власних коштів у підприємств, відносно дорогі кредити, високі ризики, які перешкоджають отриманню кредитів.

Інноваційні проекти є, як правило, довгостроковими й багато витратними. В цілях розвитку інноваційного бізнесу сьогодні для українських підприємств необхідна державна підтримка не тільки науково-дослідних й дослідно-конструкторських робіт, але й перших етапів впровадження та просування нововведень, що підтверджується позитивним досвідом європейських країн.

Можна відмітити досить негативну тенденцію щодо джерел фінансування науково-технологічних робіт у легкій промисловості. Із статистичних даних видно, що основним джерелом інновацій в легкій промисловості були й залишаються власні кошти підприємства. Державна участь у фінансуванні інноваційної діяльності підприємств легкої промисловості обмежувалася коштами лише державного бюджету, а з 2007 р. вона зовсім відсутня.

Таблиця 3. Інноваційні витрати на підприємствах легкої промисловості у 2009–2010 рр. *

Об'єм витрат, млн. грн	Всього	У тому числі на				
		внутрішні НДР	зовнішні НДР	придбання машин, обладнання та про- грамного забезпечен- ня	інші зов- нішні знання	інше
1	2	3	4	5	6	7
2009 рік						
Промисловість України	7949,99	633,34	213,37	4974,74	115,92	2012,54
Легка промисло- вість	37,21	10,47	-	18,83	1,08	6,83
текстильне вироб- ництво; виробниц- тво одягу, хутра та виробів з хутра	34,65	10,36	-	16,90	1,08	6,30
у % до легкої про- мисловості	93,15	27,85		45,43	2,90	16,94
виробництво шкі- ри, виробів зі шкі- ри та інших матері- алів	2,57	0,11	-	1,93	-	0,53
у % до легкої про- мисловості	6,91	0,30		5,19		1,42
2010 рік						
Промисловість України	8045,49	818,53	177,95	5051,66	141,61	1855,75
Легка промисловість	53,33	0,59	-	47,38	0,005	5,35
текстильне виробництво; виробництво одягу, хутра та виробів з хутра	42,80	0,53	-	37,68	0,005	4,58
у % до легкої промисловості	80,26	0,99		70,65	0,01	8,59
виробництво шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів	10,53	0,06	-	9,69	-	0,78
у % до легкої промисловості	19,74	0,11		18,17		1,46

* Розраховано: [3].

За аналізований період (2009–2010 рр.) повністю відсутнє фінансування з держбюджету та зі вітчизняних інвесторів та кредиторів. У 2009р. підприємства легкої промисловості проводили інноваційну діяльність лише за рахунок власних коштів, а в 2010 р. галузь текстильного виробництва, виробництво одягу, хутра та виробів з хутра залучила близько 8,5 млн. грн іноземних інвестицій. Це складає майже 16% від загального фінансування інноваційної діяльності в легкій промисловості.

Місцеві бюджети протягом останніх років не фінансують інновації легкої промисловості. За цей же час вкладання коштів іноземних й вітчизняних інвесторів носять епізодичний характер. Розрахунок підприємств на власні кошти відбувається не тому, що таких коштів достатньо, а того що інших джерел

мало або їх складно знайти чи отримати. В основі низької результативності інновацій лежить комплекс факторів. Нестійка економічна ситуація в країні ускладнює достовірну оцінку попиту на інноваційну продукцію не тільки в довгостроковій, але навіть і в короткостроковій перспективі. Основним результатом інноваційної діяльності підприємств легкої промисловості є освоєння інноваційних видів продукції, впровадження нових прогресивних технологічних процесів, придбання нових технологій.

У минулому десятиріччі більшістю підприємств галузі перевага надавалася освоєнню виробництва інноваційних видів продукції, а не впровадженню нових технологічних процесів, що не можна розцінювати, як позитивну тенденцію (рис. 1).

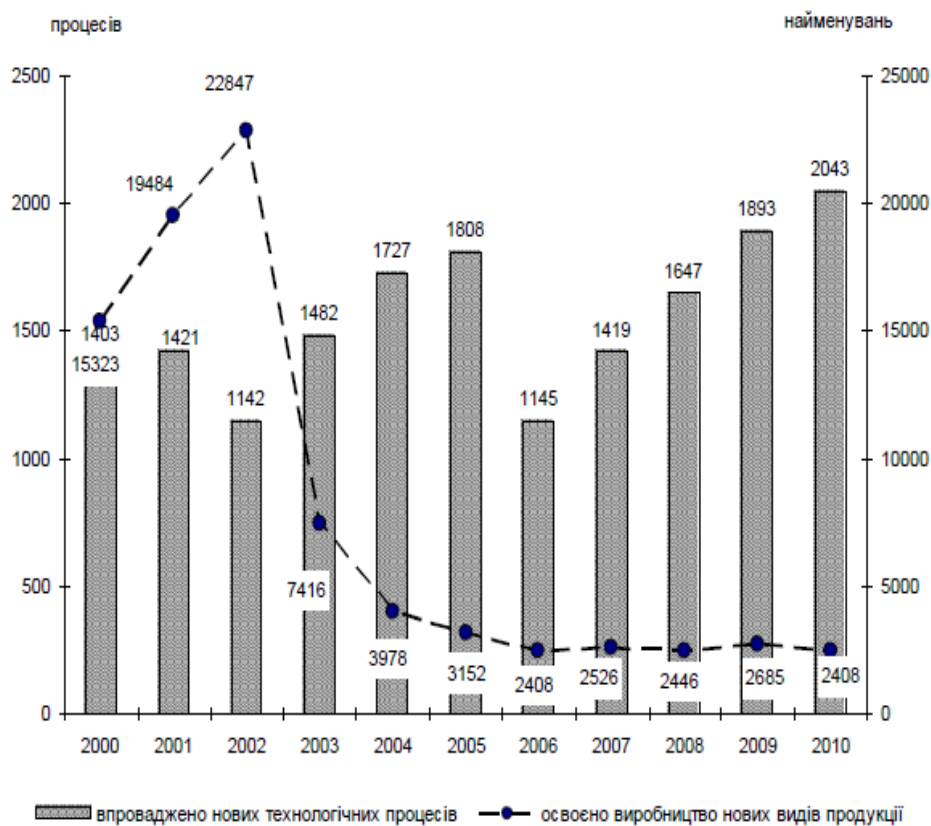

Рис. 1. Впровадження інновацій на промислових підприємствах [3]

За даними офіційної статистики визначені суттєві вимоги щодо ступеня освоєння інноваційної продукції: відпрацьованість конструкторської й технологічної документації, впровадження технологічного устаткування, інструменту, технологічне оснащення, необхідне для виробництва цієї продукції, організовано систематичний випуск її згідно з розробленим технологічним процесом. У 2010 р. більш ніж у 1,5 рази зросла чисельність підприємств, які придбали машини, обладнання та програмне забезпечення, що свідчить про позитивну тенденцію й активізацію інноваційної діяльності (табл. 4).

Таблиця 4. Інноваційна активність промислових підприємств за напрямками проведених інновацій [3]

	2005		2009		2010	
	Всього	у % до загальної кількості промислових підприємств	Всього	у % до загальної кількості промислових підприємств	Всього	у % до загальної кількості промислових підприємств
Кількість підприємств, що займалися інноваційною діяльністю	1193	11,9	1411	12,8	1462	13,8
у тому числі витрачали кошти за напрямками інноваційної діяльності:						
дослідження і розробки	317	3,2	324	2,9	307	2,9
внутрішні НДР	–	–	240	2,2	224	2,1
зовнішні НДР	–	–	137	1,2	124	1,2
придбання інших зовнішніх знань	113	1,1	90	0,8	100	0,9
з них						
придбання виключних майнових прав на винаходи, корисні моделі, промислові зразки, ліцензій, ліцензійних договорів на використання зазначених об'єктів	61	0,6	–	–	–	–
придбання машин, обладнання та програмного забезпечення	549	5,5	767	7,0	840	7,9
виробниче проектування, інші види підготовки виробництва для випуску нових продуктів, впровадження нових методів їх виробництва	378	3,8	–	–	–	–
маркетинг, реклама	336	3,3	–	–	–	–

Зниження на сучасному етапі інноваційної активності пов'язане із значним комерційним ризиком щодо інвестування інноваційної сфери, необхідністю вкладення значного обсягу інвестиційних ресурсів й тривалим терміном окупності, недосконалістю правового забезпечення науково-технічної та інноваційної діяльності, специфікою внутрішнього ринку.

Крім того за останні роки збільшилася частка підприємств, на діяльність яких вплинули фактори, пов'язані з інвестиційними ризиками, недосконалістю законодавства, неплатоспроможністю замовників. Найбільшу частку займає нестабільність політики (16%), уряду (10%), труднощі з фінансуванням (14%), податкова політика (10%) та корупція (10%).

Спостерігається все більша незадоволеність підприємств кваліфікаційним рівнем персоналу, а також відсутністю засобів комунікації між підприємствами й науковими організаціями для виконання спільних інноваційних проєктів. Викликає занепокоєння зростаюча чисельність підприємств, у яких низький рівень сприйняття інновацій – це є свідченням відсутності на підприємствах інноваційних менеджерів та креативних управлінців.

Ці фактори не є вичерпними, хоча вони значною мірою гальмують інноваційну діяльність промислових підприємствах усіх видів діяльності.

Дещо менший вплив мають наступні чинники: недостатній рівень наукового персоналу для створення нових розробок й продуктів; відсутність центрів підвищення кваліфікації інноваційних менеджерів; нестача коштів підприємств на підготовку персоналу; незахищеність результатів інноваційної діяльності; інноваційних технологій; недостатня кількість сучасних сировини та матеріалів.

Крім загальних факторів, що стримують інноваційний розвиток промислових підприємств, існують чинники протидії цьому процесу, які є специфічними для підприємств легкої промисловості.

Основними чинниками, що сприяють інноваційній діяльності промислових підприємств легкої промисловості, виступають такі [4]: *економіко-технологічні* (наявність резерву фінансових, матеріально-технічних засобів, прогресивних технологій, необхідної господарської та науково-технічної інфраструктури, матеріальне заохочення за інноваційну діяльність); *політико-правові* (законодавчі заходи (пільги), що заохочують інноваційну діяльність, державна підтримка інновацій); *організаційно-управлінські* (гнучкість організаційних структур, демократичний стиль управління, переважання горизонтальних потоків інформації, децентралізація, автономія, формування цільових груп); *соціально-психологічні* (моральне заохочення, суспільне визнання, забезпечення можливостей самореалізації, висока оцінка творчої праці, нормальний психологічний клімат у трудовому колективі).

Висновки

В цілому частка інноваційно активних підприємств залишається невеликою, а їх інноваційна діяльність не дозволяє в достатній мірі отримувати доходи на рівні, достатньому для відтворення інноваційної діяльності на новому, більш якісному рівні. Аналіз зовнішніх і внутрішніх факторів, котрі впливають на інноваційний процес, свідчить про недостатній цільовий вплив держави на ці процеси.

Держава повинна бути економічно зацікавлена у забезпеченні дієвого механізму активізації інноваційної діяльності промислових підприємств, сприянні розвитку науки й техніки, організаційних форм інноваційного підприємництва, джерел інвестування інновацій, що сприятиме значному підвищенню ефективності діяльності суб'єктів господарювання і економіки в цілому.

ЛІТЕРАТУРА

1. Денисенко М.П. Інноваційна діяльність підприємств легкої промисловості / Денисенко М.П., Ладика С.В. // Тези доповідей Восьмого міжнародного наукового форуму «Перспективні задачі інженерної науки». - Вінніпег-Торонто: Канада, 2007. – С.97–101.
2. *Звіт про конкурентоспроможність України 2010* опубліковано Фондом «Ефективне Управління» у співробітництві зі Всесвітнім економічним форумом. [Електронний ресурс] – Режим доступу: www.feg.org.ua
3. Концепція Державної програми розвитку легкої промисловості на період до 2011 року. Розпорядження КМУ від 27.12.06 р. №673-р.
4. Наукова та інноваційна діяльність в Україні за 2010 рік: за ред І.В. Калачової. – К. : Державна служба статистики України, 2011. – 282 с.